ПРО УЗГОДЖЕННЯ ПІДМЕТА І ПРИСУДКА

У двоскладному реченні присудок пов'язується з підметом граматично — за допомогою особової форми дієслова, узгодженої в теперішньому і майбутньому часі й у наказовому способі в числі й особі, а в минулому часі і в умовному способі — в числі та роді.

Для сучасного офіційно-ділового спілкування характерні речення, у яких роль складеного іменного підмета виконують назви осіб за родом діяльності, професій, посад, звань тощо в поєднанні з іменами, прізвищами особи: саме в таких випадках трапляються неузгодження підмета і присудка, напр.: ***Офіційний опонент Олександра Іванівна Тищенко висловив*** *такі зауваження до дисертаційного дослідження…* (З офіційно-ділової документації); ***Асистент Т. О. Бабчинська*** *впродовж кількох років* ***розробляв*** *схему експериментального аналізу* (З наук.-попул. літ.).

У таких реченнях присудок необхідно узгоджувати з тією частиною складеного підмета, яка виразно відбиває форми роду і числа конкретної особи, про яку йдеться в реченні. Тому правильно сказати: ***Офіційний опонент Олександра Іванівна Тищенко висловила*** *такі зауваження до дисертаційного дослідження…*; ***Асистент Т. О. Бабчинська*** *впродовж кількох років* ***розробляла*** *схему експериментального аналізу*. Таке узгодження підмета і присудка називається змістовим, оскільки воно враховує стать особи, а не граматичний рід іменника як частини складеного іменного підмета.

Тетяна Коць

АЛМАЗ, ДІАМАНТ, БРИЛЬЯНТ

Коштовне каміння з давніх-давен привертало увагу людини і своїми зовнішніми ознаками (форми кристалів, колір, блиск тощо), і фізичними властивостями (твердість і міцність), і довговічністю. За всіма незвичайними властивостями (твердість, стійкість, теплопровідність, яскравість тощо) виділяється камінь *алмаз*. У Давній Індії алмазам приписували магічні влас-

тивості. Індуси вважали, що алмаз утворився з п'яти стихій природи: землі, води, неба, повітря й енергії.

Назва *алмаз* на позначення прозорого, частіше безбарвного мінералу і коштовного каменя, що блиском і твердістю перевершує всі інші мінерали, відома людям близько п'яти тисяч років. Із таким самим значенням лексема *алмаз* поширена в усіх слов'янських мовах.

Про коштовний камінь *алмаз* згадується в «Ходінні за три моря» відомого російського мандрівника А. Нікітіна (1466–1472 рр). Етимологічні словники вказують на його походження з тюркських мов (турецьке *almas*, татарське *алмас*), які запозичили цю назву з арабської мови. Коли в руках французьких майстрів, оброблений відшліфований алмаз набув блискучого вигляду (це було приблизно в 1600 р.), то його назвали *брильянт* (фр. brillant 'блискучий, ясний', пов'язане з *briller* 'блищати, сяяти'). Ця назва відома й іншим слов'янським мовам, пор.: рос. *брильянт*, білор. *брыльян*, болг. *брилянт*, пол. *brylant*, слн. *briljant* та ін.

На позначення огранованого алмазу існує латинська з походження (у середньолатинській мові *diamas* — 'твердий метал, сплав') синонімічна назва *діамант*, яку вперше в українській мові засвідчив «Лексикон словенороссий. Имен толкование П. Беринди» (1653). Ця назва відома усім слов'янським мовам.

Певний час назви *брильянт*, *діамант* та *алмаз* уживалися в українській мові як синоніми, про що свідчить фіксація їх у словниках: *алмаз — діамант* (Лексикон П. Беринди; Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар. — 1886. — Т. І. — С. 3; Тутковський П. А. Словник геологічної термінології. — К., 1923. — С. 1) та в художній літературі, зокрема в творах Івана Нечуя-Левицького: *Богдан в червоній горностаєвій мантії*, *з золотою булавою*, *обсипаною* ***алмазами***; *На шиї в мене було намисто.. з здорових та дорогих* ***діамантів***; *На голові блищала діадема*, *обсипана* ***брильянтами***.

Незважаючи на те, що назви *брильянт* та *діамант* відомі з XVI ст., їх немає в реєстрах словників 20-х років XX ст., за винятком Словника геологічної термінології П. Тутковського (К., 1923), в якому термін *діамант* наведено як синонім до слова *алмаз*, проте лексеми *діамант* у реєстрі словника немає.

Синонімічними названі слова є і в сучасній українській літературній мові, що підтверджують лексикографічні джерела, зокрема (СУМ) (пор., *брильянт* — відшліфований і гранований коштовний камінь; алмаз; *діамант* — коштовний камінь — алмаз, штучно огранений і відшліфований; брильянт), наукова, науково-популярна та художня література, напр.: *Огранування перетворює алмаз на* ***діамант*** *— найкоштовніший камінь на Землі* (Наука і суспільство); *Різці роблять із алмазів* (Наука і суспільство); *Деякі дами були в* ***діамантах***, *декольтовані*, *мов на бал* (Леся Українка). У художній літературі назви *алмаз*, *брильянт*, *діамант* письменники досить часто використовують як порівняння, напр.: ***Алмазом*** *добрим*, *дорогим Сіяють очі молодії* (Т. Шевченко); *Рожеве проміння на краплях роси* ***брильянтами*** *грає* (М. Вороний); *На землю зійшла місячна ніч. Дніпрові води взялися блиском* ***діаманта*** (В. Хвильовий).

Оскільки в термінологічному значенні перевагу надають назві *діамант,* назва *брильянт* у сучасній українській мові вживається рідше.

У Державних стандартах України на терміни та визначення (ДСТУ) на позначення найтвердішого мінералу кристалічної будови, який використовують у промисловості для виготовлення різальних, шліфувальних і полірувальних інструментів, рекомендовано вживати назву *алмаз*. До речі, як ювелірний камінь використовують лише до 20% добуваних алмазів. І назва такого огранованого алмазу — *діамант*.

Людмила Симоненко

КОЛИ ПИСАТИ *ІМ.*, А КОЛИ *ІМЕНІ*?

У мовній практиці сьогодення постають питання нормативного запису назв установ та організацій. Одне з них: скорочувати чи записувати повністю слово *імені* у власних назвах? Це слово належить до найпоширеніших загальноприйнятих скорочень.

Фіксуємо такі варіанти написання: Київський національний університет *імені* Тараса Шевченка, Національна бібліо-